

ІНФОРМАЦІЙНЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ВЛАДИ ТА УПРАВЛІННЯ У РОСІЙСЬКІЙ ДЕРЖАВНІЙ БІБЛІОТЕЦІ: ІСТОРИЯ, СУЧАСНИЙ СТАН, ПЕРСПЕКТИВИ

(переклад з російської)

БІБЛІОТЕКИ
СВІТУ

Автор розкриває питання інформаційного обслуговування органів державної влади в Російській державній бібліотеці, його тематичні напрями і організаційні засади в історичному аспекті. Підкреслено позитивні наслідки запровадження комп'ютерних технологій, висвітлено наявні технічні і фінансові проблеми

В

ажко переоцінити роль інформації в державному управлінні. Вона є предметом управлінської праці, засобом обґрунтування управлінських рішень, без яких процес впливу керуючої підсистеми на керовану та їхня взаємодія неможливі. У цьому сенсі інформація виступає основною базою процесу управління.

Очевидно, що тільки спираючись на повну й достовірну інформацію, можна приймати правильні й зважені рішення в політиці, економіці, науці, практичній діяльності. Інформаційне суспільство несе в собі великий потенціал для вдосконалення устрою держави, оптимального використання умов і ресурсів, для значного підвищення ефективності виробництва, науки та освіти, розвитку послуг, економії природних ресурсів і захисту навколишнього середовища тощо.

Інформація, що необхідна для вироблення й реалізації управлінських рішень, для розробки законів, розосереджена по безлічі інформаційних і бібліотечних фондів та баз даних. Тому такою важливою є взаємодія органів державної влади та управління з різними установами з метою одержання інформації з якомога більшої кількості різноманітних джерел для подальшої аналітичної роботи. Необхідність аналітичного забезпечення прийняття рішень на найрізноманітніших рівнях управління, у першу чергу в різних державних структурах, диктується об'єктивною потребою вироблення й прийняття як стратегічних, так і оперативних рішень.

Бібліотеки є такими елементами світової інформаційної інфраструктури суспільства, що беруть участь у формуванні інформаційного простору, оскільки вони володіють методами і засобами пошуку, відбору, зберігання, аналітичної обробки, поширення й надання користувачам необхідної інформації в заданих формі та обсязі.

У системі бібліотечно-інформаційного обслуговування найбільш яскраво проявляється специфіка взаємин бібліотек із зовнішнім середовищем. Безперервні зміни в суспільстві відбиваються на різних напрямках діяльності системи бібліотечно-інформаційного обслуговування. Із зовнішнього оточення в бібліотеку надходять інформаційні запити, які віддзеркалюють соціальні очікування новизни і якості послуг, що надаються.

При взаємодії з органами влади та управління будь-якого рівня основною функцією бібліотеки стає власне не стільки бібліотечне, довідково-бібліографічне обслуговування співробітників відповідних структур, а саме інформаційне забезпечення процесів прийняття найбільш оптимальних управлінських рішень у галузі політичного, економічного, соціального регулювання проблем життєдіяльності держави.

Інформаційне обслуговування

органів державної влади та управління в Російській державній бібліотеці (далі – РДБ) почалось у перші роки її функціонування після Жовтневої революції.

У 1922 р. в одній із пояснювальних записок Бібліотеки Державного Рум'янцевського музею відзначалося, що «Центральні й місцеві урядові заклади безупинно звертаються до Державного музею із усілякими запитами й за довідками». Безумовно, для цього були об'єктивні причини: повнота комплектування фондів за всіма галузями знання, забезпечувано надходженням обов'язкового примірника, а також придбанням іноземної літератури, дозволяла задовольняти різноманітні запити працівників керівних органів.

У звітах Бібліотеки за 1920-ті роки згадується про надходження запитів Народного комісаріату іноземних справ, Всесоюзного центрального виконавчого комітету, Істпарту ЦК ВКП(б), Держплану і т. ін. Основним видом інформаційного обслуговування в 20–50-ті рр. у РДБ було довідково-бібліографічне. Зокрема, таке обслуговування працівників керівних органів, з огляду на значимість цієї категорії користувачів, було пріоритетним: запити приймалися до виконання позачергово, задовольнялись у встановлений керівними працівниками термін з необхідною повнотою; результат видавався у зручній для споживача формі – усній (по телефону) і письмовій.

Розвиток науки і техніки в 1960-ті роки, інтеграція науки та виробництва підвищили вимоги до інформаційного обслуговування у країні. До кінця 60-х рр. закінчилося формування галузевої державної системи наукової і технічної інформації. Однак у цій системі інформаційні функції універсальних наукових бібліотек не було чітко визначено. РДБ повинна була приводити обслуговування працівників керівних органів у відповідність зі сформованою за галузевою ознакою системою інформатизації країни. Тематичні рамки інформаційного обслуговування визначалися специфікою інформаційної діяльності й ресурсів РДБ як національної бібліотеки, а також функціонуванням двох галузевих підрозділів – головних установ у своїх галузях: науково-інформаційного центру по культурі та мистецтву і відділу військової літератури.

Для успішного виконання поставлених завдань і більш ефективного використання ресурсів Бібліотеки визначальним моментом в інформаційній діяльності стало сполучення галузевого й тематичного інформаційного обслуговування. Перевага надавалася комплексним, багатогалузевим темам, що співпадало і з потребами працівників керівних органів, діяльність яких надмірно

О. Серова, Росія

багатоаспектна, і з наявністю у фонді РДБ джерел із різних галузей знання й спеціальних видів видань.

У бібліотеці виникають нові форми й види інформаційного обслуговування, призначені для органів державної влади і управління, такі як: ведення й розсилання поточної (шоквартальної) бібліографічної інформації, підготовка та видання бібліографічних показників з найбільш важливих і актуальних проблем сучасності. Основне завдання вибіркового розповсюдження поточної інформації полягало у забезпеченні постійного відновлення професійних знань користувачів шляхом регулярного оперативного оповіщення про всі нові публікації й неопубліковані документи, що становлять інтерес. Для інформування в режимі ВРІ в РДБ були всі передумови: повнота комплектування вітчизняною літературою, наявність фонду іноземних документів, розмножувальної техніки, що дозволяло виготовляти копії необхідних документів, висококваліфіковані кадри зі значним досвідом довідково-бібліографічного обслуговування.

З метою вдосконалення управління інформаційним обслуговуванням працівників керівних органів у РДБ було розроблено документацію, що визначила завдання, місце й зміст цього виду діяльності. Так, 6 лютого 1973 р. наказом міністра культури СРСР № 72 затверджено новий Статут бібліотеки, в якому вперше серед основних названо завдання пріоритетного інформаційного обслуговування органів державної влади і управління.

Пізніше, в 1979 р., розроблено документ, що визначив принципи, завдання, види й зміст інформаційного обслуговування державних органів у Бібліотеці – «Положення про обслуговування центральних партійних і державних органів у ДБЛ». У документі оформлено організаційну систему цієї діяльності, закріплено функції бібліотечних підрозділів відповідно до їхньої компетенції, уніфіковано одиниці обліку й форми звітності. Таким чином, в 70-ті роки в РДБ було досягнуто певних успіхів в інформаційному обслуговуванні працівників керівних органів.

Група пріоритетного обслуговування, створена у структурі довідково-бібліографічного відділу в 1985 р., із самого початку своєї діяльності взяла на себе роль координуючого центру в здійсненні інформаційного обслуговування центральних державних органів.

Взаємодія підрозділів Бібліотеки забезпечувалася на внутрібібліотечному рівні на основі загальних методичних та організаційних принципів, визначених у «Положенні про систему інформаційного обслуговування партійних і державних органів у ДБЛ» (Державна бібліотека ім. В.І. Леніна; 1985). Створення єдиної інформаційної служби пріоритетного обслуговування дозволило значно розширити діапазон інформаційних послуг і впровадити у практику роботи нові форми обслуговування.

З 1991 р. у числі пріоритетних споживачів інформації на перше місце вийшли вищі законодавчі та виконавчі органи державної влади РРФСР. У другу лідируючу групу ввійшли фірми – представники ділового світу, такі як Московська фондова біржа, Виробничо-маркетинговий центр «Адент» та ін. Поряд із РДБ обслуговуванням органів державної влади і управління почали також займатися Парламентська бібліотека й бібліотека Апарату Президента Російської Федерації.

У цей період сформувалася нова прогресивна форма надання інформації в пріоритетному інформаційному обслуговуванні – документно-аналітичне обслуговування, покликане забезпечити споживачів аналітичною інформацією шляхом перетворення змісту документів. Основною формою надання інформації у процесі такого обслуговування стали інформаційні пакети (інфопаки), в яких у комплексі містилися бібліографічні й фактографічні довідки, аналітичні огляди документів, реферати окремих документів або копії документів чи їхніх частин. Підготовка інфопаків вимагає від виконавців аналітичної обробки документів й, відповідно, значних витрат часу. Водночас основний масив запитів лімітується строками виконання.

За тематикою в інформаційних пакетах відбиваються ключові проблеми державного життя Росії 90-х рр.: «Підприємство в Росії», «Економічний стан Росії в оцінці молодих економістів країни», «Ринок праці: зайнятість і безробіття в системі ринкових відносин СНД на сучасному етапі», «Нова концепція соціальної захищеності в умовах переходу до ринкової економіки», «Місцеві органи виконавчої влади зарубіжних країн» та ін. Головною особливістю пріоритетного обслуговування стає сполучення основних методів довідково-бібліографічного обслуговування із прийомами та формами науково-інформаційної діяльності.

В умовах зростаючої комп'ютеризації в загальній масі інформаційних продуктів, що надаються органам державної влади і управління, неминуче зменшується питома вага суто бібліографічної інформації та зростає частка небібліографічної інформації, що може бути безпосередньою основою прийняття управлінських рішень.

Разом з тим, бібліографічна інформація відіграє важливу роль у внутрішній структурі системи інформаційного забезпечення, в якій вона широко використовується з метою пошуку, відбору й оцінки документних джерел, з котрих відбирається й обробляється інформація, що в кінцевому підсумку надається користувачеві.

В сучасному світі відбуваються глибокі за змістом й довгострокові за впливом зміни. Світ змінюється набагато швидше, ніж будь-коли. Істотним фактором розвитку виступає глобалізація. Сьогодні в усіх сферах діяльності мають перевагу ті, у кого є повний доступ до інформації й відповідні засоби її одержання, оброблення, поширення та зберігання. Одним із засобів одержання якісного та оперативного доступу до інформації є нові інформаційні та телекомунікаційні технології.

Автоматизовані технології, використовувані сьогодні в бібліотеках, сприяють практично необмеженому наданню інформаційно-аналітичних послуг. Різноманітні матеріали із друкованих джерел доповнюються електронною інформацією на CD-ROM або в он-лайн. Електронним джерелам часом надається найбільший пріоритет, оскільки інформаційні бази даних, енциклопедії, словники тощо в електронному вигляді супроводжуються пошуковими системами, що дозволяють здійснювати пошук різного рівня складності.

Інформаційні послуги почали виконуватися набагато ефективніше за рахунок модернізації традиційних операцій і додавання нових:

- Збільшилася кількість задіяних джерел. Довідки виконуються як на основі документів із фонду самої бі-

бліотеки, так і за допомогою організації доступу до віддалених мережевих ресурсів.

- Скоротився час виконання довідки за рахунок комплексного використання численних баз даних і друкованих видань, реалізації гнучкого пошуку.

- Розширилися можливості обслуговування віддалених користувачів бібліотеки.

Попри впровадження нових інформаційних технологій у практику роботи бібліотек в останні роки, існує ряд факторів, що роблять процес обслуговування органів державної влади і управління надзвичайно трудомістким. До числа таких факторів, у першу чергу, відноситься специфіка інформаційних запитів цієї категорії користувачів, що характеризується широтою тематичного діапазону, частотою зміни потреб і виникнення нових. Характер роботи таких споживачів у сучасних умовах висуває підвищені вимоги до оперативності обслуговування, до якості й відбору інформації. Іншим чинником, що нині ускладнює інформаційне обслуговування, є відсутність повноти надходжень за обов'язковим примірником.

Зростання обсягу публікацій, збільшення вартості книг і періодичних видань на тлі недостатнього фінансування бібліотек, тривалі строки одержання першоджерел створюють ситуацію, за якої у бібліотеці стає недостатньо ресурсів для задоволення інформаційних потреб. Динамізм інформаційних потреб призводить до неможливості орієнтуватися у процесі обслуговування тільки на свої фонди й довідково-пошуковий апарат, що неминуче відстають від нового попиту. Все більшого значення набувають кооперація, спільне використання інформаційних ресурсів.

В умовах інформатизації бібліотек існують такі технічні й фінансові проблеми:

- труднощі з придбанням необхідних баз даних та інших електронних видань;

- питання збереження, інформаційної безпеки електронної інформації;

- проблеми з доступом до онлайн-ресурсів: ліцензування доступу, створення порталів і т. ін.;

- практична неможливість бібліографічного контролю всіх ресурсів, що з'являються, через динамічний характер їхнього змісту та інтерфейсу, а також обмеженого строку існування деяких груп ресурсів;

- технічні проблеми серверів тощо.

Використання сучасних інформаційних технологій в інформаційному обслуговуванні, а також значні зміни у структурі РДБ в останні роки зумовили необхідність подальшого вдосконалення регламентуючої документації, що визначає завдання, місце й зміст пріоритетного бібліотечно-інформаційного обслуговування. В 2005 р. було затверджено нове «Положення про систему пріоритетного бібліотечно-інформаційного обслуговування в РДБ». У цьому документі закріплено механізми організації та взаємодії системи на основі сполучення централізованого управління й диференціації безпосереднього обслуговування споживачів з урахуванням функцій кожного підрозділу, його компетенції, специфіки бібліотечно-інформаційних ресурсів.

Наразі інформаційне обслуговування в пріоритетному режимі здійснюють 25 бібліотечних і наукових підрозділів. Більша частина таких запитів виконується в до-

відково-бібліографічному відділі й відділі офіційних видань, у структурі якого організовано центри правової та ділової інформації.

Динаміка збільшення чисельності довідок, виконаних у пріоритетному режимі, вказує на величезну потребу в інформації органів державної влади і управління. Кількість довідок, виконаних для співробітників відповідних структур, у 2002 р. по відділу довідково-бібліографічного обслуговування склала – 1 401; 2004 р. – 2 064; 2005 р. – 8 981, тобто у порівнянні з 2002 р. збільшилась у 6,5 раза. Основними видами довідок у 2005 р., виконаних у пріоритетному режимі, були фактографічні й тематичні довідки – в основному у формі інфопаків або матеріалів до теми – виконувались, як правило, у зазначені замовником строки, у межах від 1 до 10 днів.

Основними користувачами, як і раніше, залишаються федеральні й місцеві органи державної влади та управління. Ця категорія користувачів була представлена помічниками обох палат Федеральних зборів, співробітниками апаратів комітетів, фракцій, управлінь і відділів Ради Федерації та Державної Думи, співробітниками Адміністрації Президента, службами, що обслуговують президентські й урядові структури, а також органи влади та управління м. Москви. Більше 80% склали довідки для Адміністрації Президента й близько 7% – для парламенту РФ. Найбільш значимими довідками, виконаними в рамках пріоритетного обслуговування в 2005 р., були такі:

- Парламентські й політичні клуби.

- Діяльність Державної думи першого, другого, третього і четвертого скликань: 1906-1917 рр.

- Режим державного кордону. Режим надзвичайного стану.

- Геноцид.

- Карта здоров'я населення Росії.

- Тероризм.

- Наркотики в Росії – загроза національній безпеці.

- Сучасний фашизм.

- Досвід інноваційної діяльності в розвинених зарубіжних країнах і країнах СНД тощо.

Галузеве співвідношення показує, що більше половини запитів базуються на потребі в інформації із суспільних та гуманітарних наук. За тематикою довідки здебільшого пов'язані з історією, економікою і культурою нашої країни.

Пріоритетне інформаційне обслуговування здійснюється також через поточне інформування керівників за заданими темами (ПОК). Так, для оргуправління Адміністрації Президента РФ щомісяця з метою підготовки Календаря пам'ятних дат і подій нашої країни здійснюється документальне підтвердження фактографічних даних за найбільш авторитетними джерелами. Для Рахункової палати РФ готується щомісяця нова інформація з таких проблем: організація фінансового контролю на сучасному етапі; бюджет і бюджетна система РФ; податкова реформа у сфері використання надр; нафтові доходи і т. ін.

Для інформування органів державної влади і управління використовуються такі види діяльності, як організація та проведення виставок, а також круглих столів з актуальних проблем. Наприклад, у зв'язку зі святкуванням

ням 10-літнього ювілею Федеральних зборів РФ у Державній Думі співробітники відділу офіційних видань брали участь у підготовці ювілейної експозиції найбільш рідкісних і цінних книжкових видань з історії парламентаризму в Росії. В 2005 р. темами круглих столів були питання, пов'язані з боротьбою проти тероризму та забезпеченням прав жінок.

Сьогодні є особливо очевидною необхідність взаємовигідного співробітництва й взаємодії в усіх напрямках бібліотечної діяльності з найбільшими бібліотеками країни в умовах розподіленого бібліотечного фонду, незабезпеченості належних обсягів фінансування, швидкого росту кількості і друківаних, і електронних документів.

Розвиток нових інформаційних технологій дає можливість і робить доцільним при інформаційному обслуговуванні спиратися як на власні ресурси, так і співпрацювати при виконанні запитів з бібліотеками всіх типів. Цьому сприяє участь РДБ у створенні зведеного каталогу бібліотек Росії – Національного інформаційно-бібліотечного центру «Лібнет», і використання його ресурсів для пошуку й одержання інформації. Наразі 76 бібліотек є учасниками «Лібнет». Іншим важливим проектом, учасниками якого є 5 найбільших бібліотек Росії, у т.ч. РДБ, РНБ і Парламентська бібліотека, став проект створення Російського інформаційно-бібліотечного консорціуму наприкінці 2003 р. у рамках проекту Європейської комісії. Цей проект націлений на формування розподіленого зведеного каталогу, що надає доступ до бібліографічних і електронних ресурсів бібліотек-учасниць.

ІННОВАЦІЙНА МІСЦЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БІБЛІОТЕКИ В ІНФОРМАЦІЙНІЙ ІНФРАСТРУКТУРІ КРАЇНИ

(переклад з російської)

У статті обґрунтовується чільне місце Національної бібліотеки Білорусі в інформаційній інфраструктурі країни через концептуальне переосмислення діяльності цієї державної установи у царині формування інформаційних ресурсів НББ

ІНФОРМАЦІЯ – найважливіший стратегічний ресурс розвитку суспільства. Якісне формування інформаційної інфраструктури країни – запорука високого рівня розвитку її наукового, технологічного й культурного потенціалу.

Інформаційна інфраструктура містить у собі сукупність соціально-комунікаційних інститутів, банків даних і знань, засобів та систем зв'язку, що забезпечують існування й розвиток інформаційного простору, а також суб'єктів інформаційної взаємодії на різних рівнях організації суспільства [громадянин – громадянин; громадянин – соціальна група (організація, держава); соціальна група (організація) – соціальна група (організація); соціальна група (організація) – держава] та їхнього доступу до інформаційних ресурсів (ІР) на основі відповідних інформаційних технологій, що включають програмно-технічні засоби й організаційно-нормативні документи. Високий рівень організації інформаційної інфраструктури та її якісне формування можливі за умови створення повноцінної, прозорої й гнучкої нормативно-правової бази, багатовекторного генерування вітчизняного інформаційного ресурсу, забезпе-

Стратегічним напрямом в інформаційному обслуговуванні РДБ є надання віддаленого доступу до електронних ресурсів, створюваних у Бібліотеці. Інтерес та активне використання ресурсів електронної бібліотеки дисертацій стали передумовою для організації віртуальних читальних залів, яких налічується сьогодні більше 150 в 77 регіонах Російської Федерації та країнах СНД. Віртуальні читальні зали відкрито в РНБ, бібліотеці Російської академії державної служби та в інших бібліотеках і освітніх установах.

Взаємодія найбільших бібліотек країни, що підпорядковуються різним міністерствам і відомствам, дозволяє об'єднати зусилля і ресурси в забезпеченні повноцінного інформаційного обслуговування органів державної влади та управління. Гостра потреба управлінських структур в інформації з найрізноманітніших джерел обґрунтована необхідністю діяльності аналітичних підрозділів шляхом зіставлення, інтеграції та синтезу даних для виявлення реальної картини й підготовки правильних управлінських рішень – як у сфері адміністративного управління, так і у забезпеченні безпеки особистості, суспільства та держави.

Якщо всього кілька років тому можна було говорити, що той, хто володіє інформацією, володіє світом, то тепер ситуація визначається іншим принципом: той володіє світом, хто вміє користуватися інформацією.

Л. Кірюхіна, Т. Кузьмініч, Білорусь

чення необмеженого доступу населення до суспільно значимих інформаційних ресурсів, захисту сукупного інформаційного ресурсу країни, створення системи дистанційної освіти, формування електронних бібліотек, розвитку електронної комерції і т. ін.

У Республіці Білорусь сформувалася система соціальних інститутів, діяльність яких спрямована на створення, нагромадження, переробку й використання суспільно затребуваних і значущих для збереження соціальної пам'яті інформаційних ресурсів. Це такі організаційно оформлені й усталені у своїх традиціях соціальні інститути, як бібліотеки, інформаційні центри, архіви, засоби масової інформації, видавничі й книготорговельні організації, музеї, а також їхні віртуальні похідні, що сформувалися в електронному середовищі.

Ключове місце в цій системі належить бібліотекам. Саме вони забезпечують акумулювання, створення й використання основного суспільно доступного інформаційного ресурсу, сприяють задоволенню й формуванню інфо-